

درس ۹

۱. چه عواملی اهمیت و ارزش تسلط و دسترسی به منابع نفت را بیش از گذشته برای سیاستمداران و رهبران کشورهای قدرتمند آشکار ساخت؟ جنگ های جهانی اول و دوم.
۲. چه عاملی در اوایل سده ی ۲۰ م، توجه کشورهای استعمارگر و صاحبان صنایع بزرگ را بیش از گذشته به منطقه خاورمیانه و ایران جلب کرد؟ کشف معادن نفت.
۳. در زمان مظفردالدین شاه، امتیاز کشف و استخراج نفت و گاز در سرتاسر ایران با چه شرایطی و به چه کسی واگذار شد؟ به مدت ۶۰ سال در برابر پرداخت ۲۰ هزار لیره ی نقد، ۲۰ هزار لیره به شکل سهام و ۱۶٪ سود خالص سالانه به دولت ایران به یک سرمایه دار انگلیسی به نام ویلیام ناکس دارسی واگذار شد.
۴. فعالیت های انگلیسی ها برای یافتن منابع نفت در مناطق مختلف ایران در کجا به نتیجه رسید؟ با فوران کردن نخستین حلقه چاه نفت در منطقه ی مسجدسلیمان به نتیجه رسید.
۵. پس از دستیابی انگلیسی ها به نفت در ایران، چه شرکتی تشکیل شد و چه اقداماتی انجام داد؟ شرکت جدیدی به نام «شرکت نفت پارس و انگلیس» تشکیل شد. این شرکت چاه های زیادی در مسجدسلیمان حفر نمود و خط لوله ای هم از آن جا تا آبادان کشید.
۶. چرا دولت انگلستان سهام شرکت نفت پارس و انگلیس را خریداری کرد و دارای حق نظارت کامل بر شرکت گردید؟ پس از آن که به ارزش منابع عظیم نفت ایران و اهمیت آن برای نیروی دریایی خود آگاه شد، ۵۱٪ سهام این شرکت را خریداری کرد و دارای حق نظارت کامل بر شرکت گردید.
۷. پیامد خریداری سهام شرکت نفت پارس و انگلیس توسط دولت انگلستان چه بود؟ شرکت نفت ایران و انگلیس به صورت بازوی پر قدرت اقتصادی و سیاسی دولت انگلیس، زمینه ی اعمال نفوذ و مداخله ی بیشتر انگلیسی ها را در ایران فراهم آورد.
۸. چرا رضاشاه امتیازنامه ی دارسی را یک طرفه لغو کرد و قرارداد نفتی دیگری را با انگلستان منعقد نمود؟ در سال های پس از انقلاب مشروطه، همواره میان دولت ایران و انگلیس اختلافات دامنه داری در خصوص نحوه ی عملکرد شرکت نفت ایران و انگلیس و پرداخت سهم ایران وجود داشت. در نتیجه ی چنین اختلافاتی بود که رضاشاه امتیازنامه ی دارسی را یک طرفه لغو کرد.

۹. در قرارداد جدید نفتی رضاشاه با انگلستان چه تغییراتی نسبت به قرارداد داری صورت گرفت؟ در قرارداد جدید سهم ایران نسبت به قرارداد قبلی اندکی افزایش یافت و منطقه ی جغرافیایی قرارداد به میدان های نفتی شناخته شده ی جنوب کشور محدود گردید، اما در عوض ۳۰ سال بر مدت قرارداد افزوده شد.
۱۰. نیروهای متفقین پس از اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ و برکناری و تبعید رضاشاه از کشور، دست به چه اقداماتی زدند؟ کنترل مستقیم راه های اصلی خلیج فارس به مرزهای شوروی و حفاظت از چاه ها و تأسیسات نفت جنوب را به دست گرفتند. آنان همچنین برخی از شخصیت های ایرانی هوادار دولت های محور و تعدادی از آلمانی های فعال در ایران را بازداشت کردند.
۱۱. نیروهای متفقین پس از اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ بر چه مسائلی تأکید کردند و چه وعده ای دادند؟ متفقین ضمن تأکید بر عدم مداخله در اداره امور کشور، تمامیت ارضی ایران را تضمین کردند و وعده دادند که ظرف شش ماه پس از پایان جنگ، نیروهایشان را بیرون خواهند برد.
۱۲. چه عواملی پس تصرف ایران توسط متفقین در شهریور ۱۳۲۰ موجب بروز مشکلات و اعتراض های خیابانی متعددی در شهرهای مختلف کشور شد؟ کمبود و گرانی مواد غذایی و به ویژه نان در زمان جنگ جهانی دوم.
۱۳. محمدرضا شاه پهلوی در ابتدای سلطنتش به منظور تحکیم جایگاه خویش، دست به چه اقداماتی زد؟ ۱- هنگام ادای سوگند در مجلس شورای ملی سوگند خورد که مطابق قانون اساسی به عنوان یک پادشاه مشروطه، فقط سلطنت کند و نه حکومت ۲- او املاکی را که پدرش تصرف کرده بود، در اختیار دولت نهاد که به صاحبانش بازگردانده شود ۳- به مراجع تقلید اطمینان داد که حکومت او حجاب را محدود یا ممنوع نخواهد کرد.
۱۴. اوضاع سیاسی کشور در فاصله ی سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ چگونه بود؟ شاه فقط بر ارتش مسلط بود، نظارت و قدرت اداری و اجرایی کشور در اختیار مجلس شورای ملی و هیئت دولت بود. اعیان و اشراف زمین دار و غیرزمین دار در مجلس، کابینه و در سطح محلی، قدرت و نفوذ زیادی داشتند. مطبوعات و احزاب نیز به صورت گسترده و با شور و شوق فراوان به فعالیت پرداختند و نقش مؤثری را در تحولات سیاسی و اجتماعی ایفا کردند.
۱۵. در دوران اشغال ایران توسط نیروهای متفقین در زمان جنگ جهانی دوم، دولت های آمریکا و شوروی بر سر چه مسائلی با یکدیگر رقابت شدیدی داشتند؟ امتیاز استخراج نفت شمال.
۱۶. در پی رقابت شدیدی میان دولت های آمریکا و شوروی برای کسب امتیاز استخراج نفت شمال، نمایندگان مجلس چه طرحی را به تصویب رساندند؟ نمایندگان مجلس شورای ملی به پیشنهاد دکتر محمد مصدق طرحی را به تصویب رساندند که دولت را از مذاکره و انعقاد قرارداد با کشورهای خارجی در خصوص نفت ایران بدون تأیید و تصویب مجلس منع می کرد.
۱۷. مصوبه ی عدم مذاکره و انعقاد قرارداد با کشورهای خارجی در خصوص نفت ایران بدون تأیید و تصویب مجلس، به چه منزله ای بود؟ این مصوبه به منزله ی اتخاذ سیاست «موازنه منفی» یعنی ایستادگی در برابر امتیازخواهی دولت های سلطه جو بود و دقیقاً خلاف سیاست «موازنه مثبت» تلقی می شد که تسلیم شدن در برابر قدرت های بزرگ و اعطای امتیاز به آنها را توصیه می کرد.
۱۸. احمد قوام (قوام السلطنه) نخست وزیر وقت برای خروج نیروهای شوروی از ایران پس از جنگ جهانی دوم چه اقدامی انجام داد؟ طی موافقت نامه ای امتیاز نفت شمال را به شوروی واگذار کرد.
۱۹. چرا احمد قوام (قوام السلطنه) نخست وزیر وقت، طی موافقت نامه ای امتیاز نفت شمال را به شوروی واگذار کرد؟ چون پس از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی نمی خواست بدون گرفتن امتیاز، نیروهایش را از ایران خارج کند.
۲۰. عکس العمل نمایندگان مجلس در برابر واگذاری امتیاز نفت شمال به شوروی چه بود؟ نمایندگان مجلس نه تنها موافقت نامه ی مذکور را رد کردند، بلکه واگذاری هرگونه امتیاز استخراج نفت و مشتقات آن را به خارجی ها ممنوع کردند.
۲۱. نمایندگان مجلس شورای ملی در جریان مخالفت با اعطای امتیاز نفت شمال به شوروی دولت را به انجام چه کاری مکلف ساختند؟ دولت را مکلف ساختند که برای استیفای حقوق ملی در موضوع نفت جنوب، مذاکره و اقدامات لازم را انجام دهد.
۲۲. قراردادی الحاقی (گس- گلشائیان) چگونه تدوین و امضا شد؟ پس از مذاکراتی که میان نماینده ی دولت ایران و نماینده ی شرکت نفت ایران و انگلیس به هدف بازنگری در قرارداد نفت جنوب و تأمین منافع ایران صورت گرفت.

۲۳. چرا معدودی از نمایندگان مخالف مجلس شورای ملی مانع از رأی گیری قرارداد الحاقی (گس- گلشائیان) شدند؟ چون این قرارداد اندکی معاهده نفتی ۱۳۱۲ ش. را تعدیل کرد که تأمین کننده ی حقوق و منافع کشور ما نبود.
۲۴. در مجلس شانزدهم، چه کسانی با مخالفت خود با قرارداد الحاقی (گس- گلشائیان) از تصویب آن جلوگیری کردند؟ اقلیتی از نمایندگان عضو جبهه ملی به رهبری دکتر مصدق.
۲۵. علل مهم مخالفت با قرارداد الحاقی (گس- گلشائیان) چه بود؟ زیرا این قرارداد علاوه بر نادیده گرفتن حقوق مادی مردم ایران، به نوعی حاکمیت ملی و استقلال کشور را نقض کرده و به تسلط بیگانگان بر منابع و صنعت نفت مشروعیت می بخشید.
۲۶. چه کسانی طرح ملی شدن صنعت نفت ایران را پیشنهاد کردند؟ نمایندگان مخالف قرارداد الحاقی در مجلس شانزدهم، ضمن مخالفت با این قرارداد، طرح ملی شدن صنعت نفت ایران را پیشنهاد کردند.
۲۷. عکس العمل جامعه ی ایران نسبت به طرح ملی شدن صنعت نفت ایران چه بود؟ این طرح با استقبال گسترده ی شخصیت ها، قشرها و گروه های مختلف سیاسی، ملی و مذهبی روبه رو شد. بسیاری از مطبوعات نیز به پشتیبانی از آن پرداختند و تظاهرات و اعتصاب هایی در مخالفت با قرارداد الحاقی و طرفداری از ملی شدن صنعت نفت برپا گردید.
۲۸. عکس العمل آیت الله کاشانی نسبت به طرح ملی شدن صنعت نفت ایران چه بود؟ آیت الله سید ابوالقاسم کاشانی با جدیت تمام از جنبش ملی شدن صنعت نفت حمایت کرد. وی از طریق اعلامیه ای مبارزه برای ملی شدن نفت را تکلیف دینی و وطنی ملت ایران برشمرد و در پی آن تعدادی از علما نیز نظر او را تأیید کردند.
۲۹. عکس العمل انگلستان و عوامل داخلی نسبت به طرح ملی شدن صنعت نفت ایران چه بود؟ انگلستان و عوامل داخلی آن برای حفظ منافع استعماری خود و جلوگیری از استیفای حقوق ملت ایران به تکاپو افتادند. سپهد حاجعلی رزم آرا در مقام نخست وزیر (تیر تا اسفند ۱۳۲۹) از سیاست انگلستان جانبداری و به شدت با ملی شدن صنعت نفت مخالفت می کرد.
۳۰. سپهد حاجعلی رزم آرا نخست وزیر وقت، چرا و توسط چه کسی و از چه گروهی به قتل رسید؟ به علت جانبداری از سیاست انگلستان و مخالفت با ملی شدن صنعت نفت توسط خلیل طهماسبی یکی از اعضای جمعیت فداییان اسلام به قتل رسید.
۳۱. مهم ترین پیامد قتل رزم آرا (۱۶ اسفند ۱۳۲۹) چه بود؟ مهم ترین مانع بر سر راه ملی شدن صنعت نفت برداشته شد. چند روز بعد از قتل رزم آرا، نخست مجلس شورای ملی (۲۴ اسفند ۱۳۲۹) و سپس مجلس سنا در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹ طرح ملی شدن صنعت نفت را تصویب کردند و جنبش ضداستعماری ملت ایران در گام نخست به پیروزی رسید.
۳۲. به دنبال کدام حادثه در ۱۶ اسفند ۱۳۲۹ نخست مجلس شورای ملی (۲۴ اسفند ۱۳۲۹) و سپس مجلس سنا در ۲۹ اسفند ۱۳۲۹ طرح ملی شدن صنعت نفت را تصویب کردند؟ قتل رزم آرا نخست وزیر وقت.
۳۳. چه عواملی تأثیر بسزایی بر خیزش ملت ایران برای استیفای حقوق ملی خود در جریان ملی شدن صنعت نفت داشت؟ پیروزی جنبش های ضداستعماری مردم هندوستان علیه استعمار پیر (انگلیس) و نیز موفقیت حرکت های استقلال طلبی در برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی.
۳۴. چه عواملی باعث نخست وزیری دکتر مصدق در اردیبهشت ۱۳۳۰ شد؟ به واسطه ی حمایت گسترده ی افکار عمومی، اتحاد و همکاری تنگاتنگ نیروهای ملی و مذهبی و پشتیبانی قاطع آیت الله کاشانی، دکتر مصدق نخست وزیر شد.
۳۵. هدف از نخست وزیری دکتر مصدق چه بود؟ تا قانون ملی شدن صنعت نفت و خلع ید از شرکت نفت ایران و انگلیس را با قاطعیت به اجرا درآورد.
۳۶. اقدامات دولت دکتر مصدق پس از روی کار آمدن چه بود؟ بی درنگ هیتی را به ریاست مهندس مهدی بازرگان به خوزستان فرستاد تا مراکز و تأسیسات نفت را از اختیار شرکت نفت ایران و انگلیس خارج نماید.
۳۷. انگلیسی ها برای جلوگیری از تصویب و اجرای قانون ملی شدن نفت چه اقداماتی انجام دادند؟ ۱- تحریک کارگران صنعت نفت به اعتصاب گسترده از طریق منع شرکت نفت ایران و انگلیس از پرداخت فوق العاده دستمزد آنان ۲- فرستادن کشتی های جنگی خود به خلیج فارس و بنادر ایران و تهدید نظامی ۳- طرح شکایت از ایران در مجامع بین المللی ۴- تهدید اقتصادی ایران با تعطیلی شعب بانک انگلیس، خارج کردن سرمایه های شرکت نفت و تحریم خرید نفت.

۳۸. دولت دکتر مصدق برای مقابله با تهدیدات و تحریم های اقتصادی انگلستان دست به چه اقدامی زد؟ برنامه ی اقتصاد بدون نفت را به اجرا گذاشت.
۳۹. چه عواملی باعث گردید که شورای امنیت سازمان ملل متحد و سپس دیوان بین المللی لاهه در جریان شکایت انگلستان از ایران در جریان ملی شدن صنعت نفت به سود کشور ما رأی صادر کنند؟ دفاع منطقی و مستدل نخست وزیر و وکلای حقوقی ایران.
۴۰. دولت ایران پس از پیروزی در دادگاه لاهه چه درخواستی از انگلستان کرد؟ از انگلستان خواست که بدهی های شرکت نفت و خسارات ناشی از تاخیر و غیره را بپردازد و چون دولت انگلیس این تقاضا را نپذیرفت، اقدام به قطع رابطه ی سیاسی با لندن کرد.
۴۱. چرا دکتر مصدق در تیرماه ۱۳۳۱ از مقام نخست وزیری استعفا داد؟ در تیر ۱۳۳۱ دکتر مصدق برای کاستن از نفوذ و قدرت دربار و مقابله با کارشکنی های آن در اداره ی امور کشور، از محمدرضا شاه پهلوی خواست که اختیار وزارت جنگ و فرماندهی ارتش را به او بسپارد و چون شاه با تقاضایش مخالفت ورزید، از مقام خود استعفا کرد.
۴۲. چرا دکتر مصدق در دوره اول نخست وزیری خود از شاه در خواست کرد که اختیار وزارت جنگ و فرماندهی ارتش را به او بسپارد؟ برای کاستن از نفوذ و قدرت دربار و مقابله با کارشکنی های آن در اداره ی امور کشور.
۴۳. پس از استعفای دکتر مصدق در دور اول نخست وزیری، شاه چه کسی را مامور تشکیل دولت کرد؟ احمد قوام (قوام السلطنه).
۴۴. عکس العمل آیت الله کاشانی در برابر نخست وزیری قوام چه بود؟ آیت الله کاشانی ضمن مخالفت با استعفای دکتر مصدق و نخست وزیری قوام، مردم را به مبارزه فراخواند و اعلام کرد اگر قوام کناره گیری نکند، اعلام جهاد می کنم و خودم کفن پوشیده، با ملت در پیکار شرکت می کنم.
۴۵. قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱ را توضیح دهید؟ در روز ۳۰ تیر ۱۳۳۱ مردم به خیابان ها ریختند. نیروهای نظامی و انتظامی به سرکوب تظاهرکنندگان پرداختند و عده ای را به خاک و خون کشیدند.
۴۶. نتایج قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱ را ذکر کنید؟ با ادامه ی تظاهرات و اعتراض نمایندگان طرفدار نهضت ملی در مجلس شورای ملی، شاه که موقعیت خود را در خطر می دید ناچار با استعفای قوام و بازگشت مجدد دکتر مصدق رضایت داد.
۴۷. دکتر مصدق پس از نخست وزیری مجدد، بعد واقعه ی ۳۰ تیر، چه اقداماتی انجام داد؟ وزارت جنگ و فرماندهی نیروهای مسلح را در اختیار گرفت. او همچنین بودجه ی دربار را قطع و شاه را از برقراری ارتباط با سفرای خارجی منع کرد.
۴۸. نهضت ملی شدن صنعت نفت با اتحاد و یکپارچگی احزاب و گروه های مختلف سیاسی و مذهبی بر چه محوری آغاز شد؟ بر محور مبارزه با استعمار انگلیس.
۴۹. رهبران گروه های ملی و مذهبی در جریان ملی شدن صنعت نفت در ایران چه کسانی بودند؟ رهبر ملی دکتر مصدق و رهبر مذهبی آیت الله کاشانی.
۵۰. چرا همکاری و اتحاد رهبران، شخصیت ها، احزاب و گروه های دست اندر کار نهضت ملی شدن صنعت نفت به تفرقه و دشمنی تبدیل شد؟ بر اثر غلبه ی روحیه ی لجاجت، خودمحوری، قدرت طلبی و منفعت جویی های فردی و گروهی به تفرقه و دشمنی تبدیل گردید.
۵۱. چگونه بعد از قیام ۳۰ تیر منافع کشور و اهداف ملی شدن نفت به فراموشی سپرده شود؟ با گسترش اختلاف ها و نزاع های سیاسی میان شخصیت ها و گروه های ملی و مذهبی.
۵۲. دشمنان خارجی و عوامل داخلی آنان با بهره گیری از چه عواملی بر تلاش هایشان برای نابودی نهضت و سرنگونی دولت دکتر مصدق افزودند؟ بهره گیری از تداوم و گسترش اختلاف و نزاع میان دکتر مصدق و آیت الله کاشانی و یاران و نزدیکان این دو شخصیت ملی و مذهبی.
۵۳. آمریکا از چه زمانی سیاست فعالی را در خصوص ایران اتخاذ کرده بود؟ از زمان جنگ جهانی دوم.
۵۴. سیاست آمریکا در برابر دولت مصدق چه بود؟ از دولت انگلستان جانبداری کرد و با آن کشور در براندازی دولت مصدق متحد شد.
۵۵. طراحی کودتای ۲۸ مرداد حاصل توافق کدام کشورها بود؟ آمریکا و انگلیس.
۵۶. پس از ملاقات ها و مذاکرات نمایندگان و مأموران انگلیسی و آمریکایی، آن دو کشور در اواخر سال ۱۳۳۱ در چه زمینه ای به توافق رسیدند؟ درباره سرنگونی دولت مصدق و انتصاب سرلشکر فضل الله زاهدی به نخست وزیری به توافق رسیدند.

۵۷. طرح مشترک آمریکا و انگلیس برای سرنگونی دولت مصدق چه بود؟ براساس این طرح مشترک، ایجاد آشوب های خیابانی در ایران و به راه انداختن جنگ روانی علیه مصدق در مطبوعات در دستور کار شبکه ی جاسوسی دو کشور قرار گرفت. علاوه بر آن، از طریق اشرف پهلوی و ژنرال نورمن شوارتسکف آمریکایی، محمدرضا پهلوی را که در ابتدا در پذیرش کودتا مردد بود، متقاعد کردند که با کودتا موافقت کند.
۵۸. مقدمات اجرای کودتا ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چگونه فراهم شد؟ با ورود مأمور ویژه ی سیا به ایران در اواسط تیر ۱۳۳۲ و ملاقات او با فضل الله زاهدی.
۵۹. دولت دکتر مصدق چگونه سرنگون شد؟ با نقشه و حمایت سیاسی و مالی دولت های انگلستان و آمریکا و عوامل داخلی آنان، در ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ واحدهایی از ارتش به فرماندهی سرلشکر فضل الله زاهدی علیه دولت دکتر مصدق اقدام به کودتا کردند. کودتاچیان که از پشتیبانی سازماندهی شده گروه هایی از طرفداران شاه و و دربار برخوردار بودند، مراکز مهم دولتی را در پایتخت تسخیر و و دولت دکتر مصدق را سرنگون کردند.
۶۰. پس از موفقیت کودتا ۲۸ مرداد، دولت زاهدی دست به چه اقداماتی زد؟ اعلام حکومت نظامی کرد. دکتر مصدق و تعدادی از همکاران و یاران نزدیکش دستگیر و سپس محاکمه گردیدند. احزاب و گروه های سیاسی و روزنامه های مخالف غیرقانونی و منحل شدند.
۶۱. پس از کودتای ۲۸ مرداد، وضعیت نفت ایران به چه شکلی درآمد؟ حکومت پهلوی با انگلستان و آمریکا در خصوص مسئله ی نفت به توافق رسید و به موجب قراردادی، تولید و فروش نفت ایران را به کنسرسیومی از شرکت های نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی واگذار کرد.
۶۲. قرارداد کنسرسیوم نفتی چه بود؟ براساس این قرارداد مقرر شد کنسرسیوم به مدت ۲۵ سال نفت ایران را استخراج و به فروش برساند و نیمی از سود خالص خود را به کشور ما بپردازد.
۶۳. نهضت مقاومت ملی توسط چه کسانی به وجود آمد؟ پس از کودتا، گروهی از شخصیت های ملی و مذهبی و از جمله تعدادی از استادان دانشگاه تشکلی را به نام نهضت مقاومت ملی پایه گذاری کردند.
۶۴. چرا در ۱۶ آذر سال ۱۳۳۲ دانشجویان دانشگاه تهران تظاهرات کردند؟ در ۱۶ آذر ۱۳۳۲ گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران در اعتراض به برقراری روابط سیاسی مجدد با انگلستان و سفر معاون رئیس جمهور آمریکا (ریچارد نیکسون) به ایران به تظاهرات پرداختند که در جریان آن سه تن از دانشجویان به شهادت رسیدند.